

Dva nové národné parky v SR

J. Kramárik: The Two New National Parks in the Slovak Republic. Život. Prostr., Vol. 32, No. 1, 29–33, 1998.

Five national parks had been established in the Slovak Republic until recently. The Nature Conservation Act enables the government to establish national parks in greater territories with prevailing ecosystems not dramatically changed by human activities or in unique natural landscape that is recognised as a biocentre of over-regional significance or represents the most important natural heritage. On September 23, 1997 the two new national parks were established – National Park Poloniny and National Park Muránska planina.

A brief description of the natural conditions in these new national parks is presented with focus to their peculiarities and unique flora and fauna. Many species are protected or threaten and some of them are of over-regional to over-national importance.

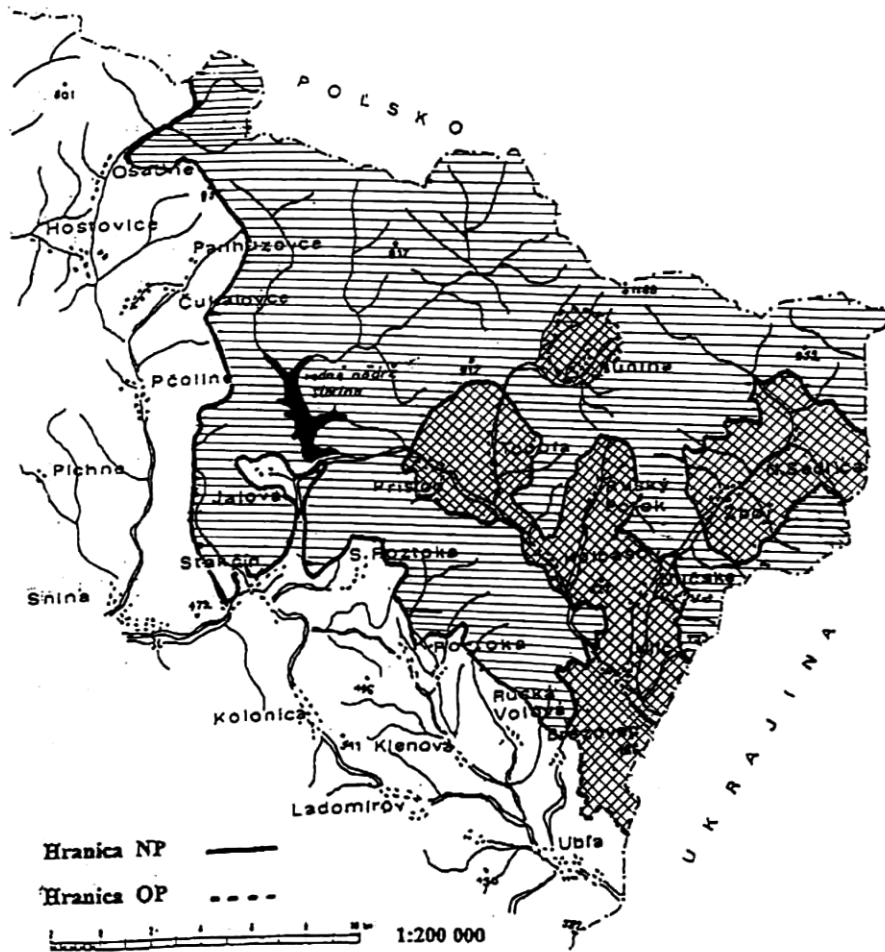
Na Slovensku bolo donedávna 5 národných parkov. Podľa zákona o ochrane prírody a krajiny môže vláda Slovenskej republiky vyhlásiť rozsiahlejšie územia, prevažne s ekosystémami podstatne nezmenenými ľudskou činnosťou alebo v jedinečnej a prírodnej krajinnéj štruktúre tvoriace nadregionálne biocentrá a najvýznamnejšie prírodné dedičstvo za národný park. 23. septembra 1997 boli v SR vyhlásené dva nové národné parky – Národný park Poloniny a Národný park Muránska planina.

Národný park Poloniny

Územie Polonín a menšie časti Nízkych Beskýd spĺňajú kritériá na vyhlásenie za národný park najmä tým, že majú celoštátny význam, plnia integrujúcu funkciu viacerých ekosystémov, neslúžia na intenzívny hospodársky rozvoj, ale určujúce sú duchovné, vedecké, vzdelávacie a rekreačno-turistické ciele. Územie Národného parku Poloniny bolo od r. 1977 súčasťou Chránenej krajinnéj oblasti Východné Karpaty. Koncentrácia prírodných hodnôt a rozsah zachovaných prírodných ekosystémov, najmä v jej východnej časti, prisúdila tomuto územiu provincionálny význam, pre ochranu prírody má teda význam nadnárodný. Roku 1992 sa stala spolu s príslušnými časťami krajiny v Poľsku a Ukrajiny súčasťou medzinárodnej (trilaterálnej) biosférickej rezervácie UNESCO. Národný park Poloniny, ako jediný národný

park na Slovensku, patrí k horskej sústave vonkajších Východných Karpát, reprezentovanej samostatným orografickým celkom – Bukovské vrchy. Výmera NP je 29 805 ha (z toho poľnohospodárska pôda tvorí 1896 ha, lesná pôda 26 996 ha, vodné plochy 415 ha, zastavané plochy 48 ha a ostatné plochy 450 ha) v 25 katastrálnych územiach. Ochranné pásmo národného parku má výmeru 10 973 ha. Na území národného parku má absolútnu prevahu lesný pôdny fond, ktorý zaberá 90,6 % z jeho celkovej výmery. Podľa kategórií zaberajú hospodárske lesy 14 411 ha, ochranné lesy 1823 ha a lesy osobitného určenia 7636 ha. Plochy určené na zalesnenie predstavujú 2299 ha. Na lesy osobitného určenia vyhlásené z dôvodu ochrany prírody a krajiny pripadá len 1700 ha (22,3 %). Najvyšší podiel, 5935 ha (77,73 %), zaujímajú lesy tejto kategórie vyhlásené z dôvodu ochrany kvality a množstva vôd v pásmach hygienickej ochrany vodárenskej nádrže Starina.

Poľnohospodársky pôdny fond sa nachádza v podhorskej oblasti. Územie sa vyznačuje vysokou eróznou ohrozenosťou pôd. Výrazne ohrozených je až 65 % všetkých pôd. Pôdy národného parku majú nízku produkčnú schopnosť a nepriaznivé fyzikálnochemické vlastnosti, vysoká svahovitosť obmedzuje použitie veľkovýrobnej mechanizácie. Veľká časť pozemkov je z dôvodu menej intenzívneho využívania zarastená prirodzeným náletom drevín. Limitujúcim faktorom využívania pôdneho fondu sú i hygienické podmienky ochrany vodného zdroja vodárenskej nádrže Starina.

Národný park – Poloniny

Na území Národného parku Poloniny sa nachádza šesť **národných prírodných rezervácií** (Havešová, Pľaša, Riaba skala, Rožok, Stinská, Stuzica – všetky na ochranu prírodných lesov) na výmere 1561 ha, čo predstavuje 5,24 % z celkovej výmery národného parku. Trinásť **prírodných rezervácií** (Borsučiny, Hlboké, Hrnok, Stinská slatina, Stružnická dolina, Šípková, Udava, Uličská Ostrá – na ochranu prírodných lesov, Bahno, Bzana, Gazdorán, Pod Ruským, Ruské – na ochranu lúčnych spoločenstiev) na výmere 337 ha, čo tvorí 1,26 % z celkovej plochy národného parku. Týchto 19 chránených území, vyhlásených podľa osobitných predpisov, pokrýva len 6,5 % územia národného parku, čo je dosť málo v porovnaní s ostatnými národnými parkmi na Slovensku. V ochrannom pásme národného parku je jedna **prírodná pamiatka** (Ulička) na výmere 7,25 ha.

Oproti ostatným národným parkom Slovenska, pre ktoré je príznačný skalný reliéf jadrových a karbonátových hornín, je orografický celok Bukovské vrchy budovaný menej nápadnými flyšovými horninami. Príslušnosť územia Národného parku Poloniny k inej horskej sústave sa najvýraznejšie prejavuje výskytom iných taxónov rastlín, živočíchov a ich spoločenstiev. Viaceré z nich sú endemitmi tohto chráneného územia. V podmienkach Slovenskej republiky, ale i strednej Európy, je tu neobvyklá i mimoriadna koncentrácia pralesov.

Stupeň zachovanosti prírody a biologickú diverzitu územia dokumentuje aj výskyt 1010 druhov vyšších rastlín, 342 druhov machorastov, 210 druhov lišajníkov a 1207 druhov húb. Z tohto počtu je 64 druhov zaradených do Červenej knihy Slovenskej republiky, 89 druhov je chránených a 325 je kriticky ohrozených, ohrozených a vzácných.

Národný park Muránska planina

Národné prírodné rezervácie: 1. Fabova hoľa, 2. Malá Stožka, 3. Veľká Stožka, 4. Poludnica, 5. Cigánka, 6. Hrdzavá, 7. Javorníková, 8. Sarkanica, 9. Hradová, 10. Kášter.

Prírodné rezervácie: 11. Bacúška jelšina, 12. Mašianske skalky, 13. Zlatnianske skalky, 14. Zlatnica, 15. Havrania dolina, 16. Zdychavské skalky, 17. Trstie, 18. Hlboký jarok, 19. Suché doly, 20. Nad Furmancom, 21. Čertova dolina, 22. Rosiarka, 23. Ladová jama na Muráni.

Chránené areály: 24. Tunel pod Dielikom.

Vysokou biologickou rôznorodosťou sa vyznačuje i fauna národného parku. Výskumom je tu potvrdený výskyt 4488 druhov bezstavovcov, z toho 2254 druhov dvojkrídlavcov, 746 druhov motýľov, 1163 druhov chrobákov a 325 druhov pavúkovcov. Zo stavovcov tu žije 293 druhov, z toho 19 druhov rýb, 13 druhov obojživelníkov, 8 druhov plazov, 198 druhov vtákov a 55 druhov cicavcov. Kriticky ohrozených druhov je 17, ohrozených 74, vzácných 21, 25 druhov vyžaduje ďalšiu pozornosť a migrujúcich ohrozených druhov je 6. Na území NP Poloniny žije 37 endemitov Východných Karpát. Výskyt početných druhov fauny, viazaných najmä na roz-

siahlejšie komplexy pôvodných bukových a jedľo-bukových ekosystémov, má veľký medzinárodný význam. Predstavuje prírodný genetický potenciál pre spontánnu, ale i umelú rekonštrukciu pôvodných ekosystémov štátov strednej Európy.

Súčasný stav prírodného prostredia a krajiny Národného parku Poloniny je výsledkom dlhodobého vývoja, ale aj i spolupôsobiacemu vplyvu človeka. Oblasť Polonín patrí k najneskôr trvale osídleným územiám na Slovensku. Kolonizáciou územia na valašskom práve a neskoršou činnosťou miestneho obyvateľstva vznikla rázovitá poľnohospodárskolesnícka karpatská krajina,

ktorá spolu s kultúrnohistorickými pamiatkami, ako napríklad drevenými kostolíkmi východného obradu zo 17. a 18. storočia, predstavuje významné národné kultúrne dedičstvo. V súčasnosti sa na území ochranného pásma Národného parku Poloniny nachádza desať obcí s 3800 obyvateľmi. Osídlenie sa význačne znížilo v osemdesiatych rokoch v dôsledku výstavby vodárenskej nádrže Starina a hygienickej ochrany vôd. V hornom povodí rieky Cirocha bolo z tohto dôvodu vysťahovaných a potom zrušených sedem obcí.

Vyhlásením Národného parku Poloniny, vymedzením jeho územia a ochranného pásma, sa vlastne prekategORIZovala časť Chránenej krajinskej oblasti Východné Karpaty na vyšší stupeň územnej ochrany a vytvorili sa podmienky na zabezpečenie potrebnej diferenciácie územnej ochrany Východných Karpát v závislosti od koncentrácie a významu prírodných a krajinných hodnôt v tejto oblasti. Týmto právnym aktom sa zvýšil význam a atraktivnosť územia nielen pre návštevníkov, ale aj pre miestnych obyvateľov. Predpokladáme, že to nepochybne prispeje k rozvoju vhodných ekonomických aktivít v súlade s poslaním národného parku.

Národný park Poloniny, tak ako aj ostatných šesť národných parkov na Slovensku, bude plniť úlohy ochrany prírody a krajiny a prispeje k zachovaniu rozmanitosti podmienok a foriem života, ako aj vytvárať podmienky na trvalé udržiavanie, obnovovanie a racionálne využívanie prírodných zdrojov, záchranu prírodného dedičstva, charakteristického vzhľadu a na dosiahnutie a udržanie ekologickej stability.

Národný park Muránska planina

Muránska planina predstavuje z hľadiska pestrosti, zachovanosti a koncentrácie prírodných hodnôt jedno z najcennejších území Slovenskej republiky a r. 1977 bola vyhlásená za chránenú krajinnú oblasť. Vzhľadom na jej mimoriadne prírodné hodnoty, v súlade so zákonom o ochrane prírody a krajiny, ako aj s medzinárodnými kritériami pre kategorizáciu chránených území bola r. 1997 vyhlásená za národný park.

Vymedzenie hraníc CHKO v súvislosti s prekategORIZOVANÍM na národný park sa upravilo s ohľadom na prírodné hodnoty územia. Celková výmera CHKO bola 21 931 ha a nariadením vlády o národnom parku bola upravená na 20 318 ha. Vyhlásením Národného parku Muránska planina sa vytvorili podmienky na účinnejšiu ochranu hodnôt tohto cenného územia ako z hľadiska ochrany biologickej a krajinskej rozmanitosti, tak aj zásob kvalitných podzemných vôd. Súčasne s národným parkom bolo vyhlásené jeho ochranné pásmo na ploche 21 698 ha.

Na území NP Muránska planina sa nachádza deväť

národných prírodných rezervácií (Cigánka, Fabova hoľa, Hrdzavá, Javorníková, Kášter, Malá Stožka, Poludnica, Šarkanica, Veľká Stožka) a šesť **prírodných rezervácií** (Čertova dolina, Ľadová jama na Muráni, Mašianske skalky, Nad Furmancom, Zlatnianske skalky, Zlatnica). Týchto pätnásť chránených území zaberá 11 % plochy národného parku. Tento podiel sa zvýši vyhlásením ďalších troch pripravovaných prírodných rezervácií (Havrania dolina, Mokrý poľana, Šance) a jedného **chráneného areálu** (Tunel pod Dielikom).

V ostatných národných parkoch na Slovensku je plocha pokrytá inými kategóriami chránených území veľmi rozdielna. Od 51 % v Tatranskom národnom parku cez 21 % v Národnom parku Malá Fatra, 20 % v Národnom parku Slovenský raj, 12 % v Pieninskom národnom parku, 6,5 % v Národnom parku Poloniny až po 4,3 % v Národnom parku Nízke Tatry.

V ochrannom pásme národného parku je vyhlásená jedna **národná prírodná rezervácia** (Hradová) a päť **prírodných rezervácií** (Bacúšska jelšina, Hlboký jarok, Suché doly, Trstie, Zdychavské skalky). Na vyhlásenie za prírodné rezervácie sú pripravené dve ďalšie lokality (Homoľa, Rosiarka).

Národný park Muránska planina má výraznú krajinnú i biologickú hodnotu. Jeho podstatnú časť tvorí Muránsky kras, ako mohutná karbonátová doska, s dĺžkou okolo 25 km a šírkou nepresahujúcou 6 km. V tejto krasovej oblasti je doteraz zaregistrovaných viac ako 130 verejnosti nesprístupnených jaskýň, 15 priepastí, vyše 50 ponorov a vyvieraciek a množstvo povrchových krasových javov (škrapov, krasových jám, závrtovej a tiesňav). Z podzemných krasových javov vyniká 2 km dlhá jaskyňa Bobačka s bohatou kvapľovou a sintrovou výzdobou, 105 m hlboká priepasť Michňová a Ľadová jama, ktorej názov pravdepodobne súvisí s tým, že je prevažnú časť roka na dne zaľadnená.

Pre Národný park Muránska planina je charakteristická koncentrácia chránených, zriedkavých a ohrozených druhov rastlín a živočíchov, zachovaných prírodných geobiocenóz, ojedinelých výtvorov periglaciálneho, krasového a fluvialného reliéfu.

Rastie tu 97 chránených druhov rastlín, 35 endemitov a subendemitov a niekoľko reliktovej. Najvýznamnejšou rastlinou Muránskej planiny z celosvetového hľadiska je lykovec muránsky (*Daphne arbuscula*). Botanické hodnoty národného parku predstavujú aj zriedkavo sa vyskytujúce rašeliniská a rašelinné aluviálne lúky, ktoré sú refúgiom rosičky okrúhloliste (*Drosera rotundifolia*), žltohlava európskeho (*Trollius europaeus*), vachty trojlisťovej (*Menyanthes trifoliata*), kľukvy močiarnickej (*Oxycoccus palustris*) a ďalších rastlinných druhov. Významný je i výskyt niektorých druhov drevokazných húb.

Fauna Muránskej planiny sa vyznačuje veľkým bohatstvom západokarpatských montánných a submon-

tánných zoocenóz, vrátane reliktných i endemických foriem živočíchov. Bohatstvo bezstavovcov reprezentuje viac ako 450 zistených druhov chrobákov, vyše 350 druhov motýľov, 286 druhov pavúkovcov, 200 druhov dvojkrídlcov, 75 druhov mäkkýšov, 40 druhov mnohonôžok a stonôžok a iné. Z rovnokrídlcov sa tu vyskytuje veľmi vzácny koník pestrý a z motýľov trefohorný relikt – jasoň červenooký. Na území národného parku sú veľmi typické i biotopy skalných lesostepí, ktoré sa vyznačujú výskytom xeroterofilných spoločenstiev bezstavovcov. Veľmi zaujímavá, vzácna a zo zoogeografického hľadiska významná fauna bezstavovcov obýva vstupy a interiéry jaskýň a závrvtov. Niektoré sú západokarpatskými endemitmi alebo glaciálnymi reliktnými. Stavovce Muránskej planiny predstavujú veľmi bohaté, ekologicky, vedecky a kultúrne cenné spoločenstvo, ktoré si zasluhuje dôslednú druhovú i územnú ochranu. Žije tu napríklad medveď hnedý, vlk obyčajný, rys ostrovid, vydra riečna, hrbáč tatranský (západokarpatský endemit), myšovka vrchovská (relikt), 22 druhov netopierov, sokol rároh, orol skalný, orol krikľavý, jašterica múrová, zmijovec hladký, mlok karpatský (endemit) a rosnička zelená.

K rozmanitosti a zachovanosti prírody Muránskej planiny sa pridružuje čistota prostredia a vodohospodársky význam územia. Územie národného parku sa vyznačuje vysokou výdatnosťou krasových a krasovopuklinových prameňov (v čase topenia snehu presahuje až 1000 l.s⁻¹).

Územie Národného parku Muránska planina predstavuje typ neosídlennej alebo len sporadicky osídlennej krajiny so zachovanou ľudovou architektúrou v roztrúsených sídelných štruktúrach. Z hľadiska turistiky a rekreácie sú ako vstupy do prírodných oblastí významné sídla Muráň a Tisovec, ležiace na okraji národného parku. Z kultúrno-výchovného hľadiska sú dôležité dva náučné chodníky: Veľká lúka – Muránsky hrad a Stožky. Pripravuje sa geologická náučná lokalita Piecky pri Muráni.

Muránska planina bola už v minulosti predmetom záujmu nielen turistov, ale aj mnohých geografov, geológov, botanikov, zoológov, lesníkov, historikov, literátov a ďalších odborníkov a obdivovateľov prírody. S týmto územím sú spojené mená: Matej Hrebenda, Ján Chalupka, Pavol Dobšínský, Karol Kuzmány, Štefan Marko Daxner, Ján Francisci, Gustáv Kazimír Zechenter Laskomerský, Ľudovít Kubány, Terézia Vansová, Gustáv Reuss, Václav Vraný, Ludwig Greiner, Jozef Dekret-Matejov, osobností, ktoré významnou mierou prispeli k spoznávaniu a šíreniu jej prírodných a kultúrnych hodnôt.

Národný park Muránska planina, ako aj ďalších šesť národných parkov Slovenska (Tatranský národný park, Pieninský národný park, Národný park Nízka Tatry,

Bralo Cigánka s hradom Muráň

Národný park Slovenský raj, Národný park Malá Fatra, Národný park Poloniny), sú samostatné územné organizačné jednotky, ktoré zabezpečujú priamy výkon ochrany prírody a krajiny a starostlivosť o ekosystémy. Všetky sú však súčasťou celoslovenskej odbornej organizácie zameranej na ochranu prírody a krajiny (Správa národných parkov Slovenskej republiky – so sídlom v Liptovskom Mikuláši), ktorú priamo riadi Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky.

Myšovka vrchovská – reliktný druh žijúci na území NP

RNDr. Jozef Kramárik (1950), riaditeľ odboru ochrany prírody a krajiny, Ministerstvo životného prostredia SR, Nám. Ľ. Štúra 1, 812 35 Bratislava